

prof. dr *Duško Vejnović*, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra,
Banja Luka, glavni i odgovorni urednik
časopisa Defendologija i Sociološki diskurs

EVOLUCIJA PRAVA ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI

Razvoj ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (BiH) predstavlja složen i dinamičan proces koji je obilježen političkim, društvenim i ekonomskim transformacijama. Nakon raspada Jugoslavije i rata u BiH (1992-1995), zaštita i promocija ljudskih prava postala je ključna komponenta u izgradnji mira i stabilnosti. Poseban fokus je stavljen na prava žena, koje su često bile žrtve sukoba, diskriminacije i nasilja. Ovaj esej analizira historijski razvoj ljudskih prava u BiH, s posebnim osvrtom na žene, te sagledava izazove i postignuća u ovoj oblasti.

Tokom perioda Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), ljudska prava su bila formalno garantovana ustavom. Međutim, u praksi su često bila ograničena zbog političkog sistema jednopartijske vladavine i represivnih mjera protiv disidenata. Prava žena su bila značajno unaprijeđena, naročito u oblasti obrazovanja i zapošljavanja. Zakonodavstvo je formalno priznalo jednakost spolova, ali su tradicionalni patrijarhalni obrasci ponašanja i dalje dominirali u privatnom životu. Rat u BiH donio je ogromne patnje i kršenja ljudskih prava. Masovna ubistva, silovanja, prisilna raseljavanja i zločini u Srebrenici i drugim gradovima i selima predstavljaju najteže oblike kršenja ljudskih prava. Žene su bile posebno ranjive, često korištene kao sredstva za postizanje ratnih ciljeva. Silovanje i seksualno nasilje korišteni su kao oružje rata, ostavljajući trajne psihološke i fizičke posljedice na žrtve.

Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, BiH je krenula u proces rekonstrukcije i izgradnje demokratskog društva zasnovanog na poštivanju ljudskih prava. Međunarodne organizacije, poput Ujedinjenih nacija i Evropske unije, aktivno su se uključile u ovaj proces, pružajući podršku i pomoć u uspostavljanju institucija za zaštitu ljudskih prava. Prava žena u BiH su zaštićena različitim međunarodnim i domaćim pravnim instrumentima. BiH je potpisnica Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW), koja obavezuje države da preduzmu mjere za eliminaciju diskriminacije i unapređenje položaja žena. Ustav BiH garantuje jednakost spolova, a Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine dodatno je osigurao zakonski okvir za zaštitu prava žena.

Jedno od ključnih područja u kojem se promovišu prava žena je politička participacija. Iako žene čine više od polovine stanovništva, njihova zastupljenost u političkim institucijama je i dalje niska. Kvota od 40% za zastupljenost žena na izbornim listama, uvedena 1998. godine, bila je značajan korak naprijed, ali se

često ne provodi dosljedno. Zbog toga su žene i dalje nedovoljno zastupljene na pozicijama odlučivanja, što ograničava njihov utjecaj na kreiranje politika. U oblasti ekonomije, žene u BiH se suočavaju sa brojnim izazovima, uključujući visoku stopu nezaposlenosti, rodnu segregaciju na tržištu rada i manju plaću u odnosu na muškarce za iste poslove. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, stopa nezaposlenosti među ženama je značajno viša nego među muškarcima. Diskriminacija pri zapošljavanju, nedostatak pristupa resursima i ograničene mogućnosti za profesionalno napredovanje dodatno otežavaju položaj žena na tržištu rada.

Obrazovanje je ključno za unapređenje položaja žena u društvu. U BiH su postignuti značajni uspjesi u ovoj oblasti, s visokim stopama upisa djevojčica u osnovne i srednje škole. Međutim, postoje razlike u pristupu obrazovanju između urbanih i ruralnih područja, gdje djevojčice iz ruralnih sredina često imaju manje mogućnosti za nastavak školovanja. Povećanje pristupa kvalitetnom obrazovanju za sve djevojčice je ključ za osnaživanje žena i njihovo aktivno učešće u društvenim i ekonomskim procesima.

Nasilje nad ženama predstavlja jedan od najtežih oblika kršenja ljudskih prava. U BiH je ovaj problem prisutan u različitim oblicima, uključujući fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje. U posljednjih nekoliko godina, usvojeni su brojni zakoni i strategije za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. Međutim, provedba ovih zakona je često nedovoljna, a žrtve nasilja se suočavaju s brojnim preprekama u pristupu pravdi i zaštiti.

Civilno društvo i nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u promociji i zaštiti prava žena u BiH. Organizacije poput "Žene ženama", "Fondacija CURE" i "Medica Zenica" pružaju podršku žrtvama nasilja, organizuju edukativne programe i zagovaraju za promjene u zakonodavstvu i politici. Njihov rad je od izuzetne važnosti za osnaživanje žena i unapređenje njihovih prava. Iako je postignut značajan napredak u oblasti ljudskih prava i prava žena, BiH se i dalje suočava s brojnim izazovima. Patrijarhalne norme i stereotipi, politička nestabilnost, ekonomska kriza i nedovoljna provedba zakona ograničavaju dalji napredak. Povećanje političke participacije žena, jačanje ekonomskih mogućnosti, unapređenje obrazovanja i efikasnija borba protiv nasilja nad ženama su ključni koraci ka ostvarivanju potpune ravnopravnosti spolova.

Razvoj ljudskih prava u BiH, s posebnim osvrtom na žene, pokazuje kompleksnost i važnost kontinuiranih napora u ovoj oblasti. Iako su postignuti značajni uspjesi, preostaje još mnogo posla kako bi se osigurala puna zaštita i ostvarivanje prava svih građana, a posebno žena. Međunarodna podrška, angažman civilnog društva i politička volja su ključni za postizanje ovog cilja. Samo kroz zajedničke napore i posvećenost možemo izgraditi društvo u kojem će svi građani, bez obzira na spol, imati jednaka prava i mogućnosti.